

УДК 351.378(477)

Н. С. КАЛАШНИК

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО РОЗУМІННЯ САМООСВІТИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

Розкрито розуміння поняття “самоосвіта” як соціальний феномен на сучасному етапі розвитку суспільства та науки державного управління. Наведено підходи до розуміння феномену самоосвіти та визначено практичну значущість цих підходів для самоосвітньої діяльності державних службовців.

Ключові слова: самоосвіта, державний службовець, державне управління, концептуальний підхід.

In the article there is defined term “selfeducation” as the social phenomena at the nowadays society’s and state management science’s development level. There are enumerated the approaches to understanding the phenomena of selfeducation and revealed these approaches practical possibilities for state officials selfeducational activity.

Key words: selfeducation, state official, state management, conception.

Постійні соціальні трансформації, їх швидкий темп, неупинний розвиток технологій, розширення інформаційного простору потребують від людини готовності до освоєння нових сфер життя та розкриття власного потенціалу в умовах, що постійно змінюються. Реалією сьогодення є те, що наявність тільки формальної освіти не є запорукою високорезультативної професійної діяльності в подальшому.

У 2009 р. Європейська Комісія представила стратегічне бачення співпраці між країнами ЄС у сфері реформування систем освіти і підвищення кваліфікації. Основним показником для оцінки прогресу в системах післядипломної освіти й підвищення кваліфікації на загальноєвропейському рівні визнані участь дорослих у програмах ЄС із навчання впродовж життя, мобільність знань молодих фахівців та здатність працевлаштуватися [4, с. 23]. Отже, освіта впродовж життя, її забезпечення та якість є актуальними питаннями вже не тільки системи освіти як такої, але й розвитку суспільства в цілому, забезпечення високої якості життя кожної людини, фактором конкурентоспроможності фахівця на ринку праці. У зв’язку з цим постає питання, яким саме чином можна забезпечити розвиток саме вказаних вище напрямів підготовки фахівців, перш за все для державної служби. Одним з ефективних способів є створення умов для самоосвіти службовця.

Самоосвіта особистості давно вже розглядається як соціокультурне явище постіндустріального суспільства, окремих соціальний феномен [1, с. 119]. Існують і розробляються нові підходи до самоосвіти у філософії, соціології, психології, культурології тощо. Але така важлива для реалізації потенціалу кожного службовця, а отже, і державної служби в цілому, галузь випала з уваги науки державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що багато науковців і державних діячів наголошують на необхідності підвищення професійного рівня

державних службовців, у тому числі й через забезпечення безперервної освіти шляхом активізації самоосвітньої діяльності останніх. Але на сучасному етапі розвитку науки державного управління вказана проблематика знаходиться на стадії початкової розробки. Питання освіти впродовж життя та самоосвіти державних службовців розглядаються, здебільшого, фрагментарно в контексті досліджень з питань управління освітою (О. Жабенко, В. Луговий, С. Майборода та ін.), підвищення кваліфікації працівників органів державної влади (Т. Гаман, Е. Молдован, О. Хорошенко та ін.), підвищення ефективності кадрової роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування (М. Бутко, Д. Дзвінчук, В. Луговий, І. Протченко, В. Яцуба та ін.); професійної мобільності державних службовців (Л. Горюнова, І. Шпекторенко та ін.). Проте безпосередньо питання здійснення програм освіти впродовж життя та самоосвіти державними службовцями практично не висвітлюються в сучасних наукових розробках з державного управління.

Мета статті полягає в розкритті сутності концептуального підходу до розуміння феномену самоосвіти в державному управлінні.

З огляду на поставлену мету необхідно вирішити такі завдання: визначити сучасне розуміння самоосвіти як феномену; надати визначення самоосвіти як явища державного управління; навести основні підходи до розуміння самоосвіти; розкрити практичні можливості для впровадження в самоосвітню діяльність державних службовців кожного підходу до розуміння самоосвіти.

За останні тридцять років відбулося кардинальне перетворення в розумінні самого поняття самоосвіти. У сучасних умовах розвитку суспільства та економіки самоосвіта вже вийшла далеко за межі інституційної (формальної) освіти та розглядається як окреме соціальне явище як у системі набуття освітньо-кваліфікаційного рівня, так і поза нею.

З одного боку, самоосвіта є органічною частиною всіх підструктур системи формальної освіти, а з іншого – вже окремою незалежною самостійною структурою, що виступає підґрунтям для подальшого розвитку особистості вже поза межами здійснення навчального процесу у структурі формальної освіти, є засобом розкриття та реалізації потенціалу людини. Говорячи про впровадження програм освіти впродовж життя, можна охарактеризувати їх двома важливими рисами – безперервність і перехід від прямої передачі знань до індивідуального процесу переробки інформації в знання, тобто від освіти до самоосвіти.

У сучасному освітньому просторі професійної діяльності самоосвіта розглядається як процес і результат набуття знань унаслідок самостійної роботи поза закладів формальної освіти. Підходів до розуміння самоосвіти існує багато, і вони трансформуються, відповідно до потреб часу. Але можна виокремити такі сутнісні характеристики самоосвіти, які притаманні більшості підходів до розуміння цього поняття:

- вид вільної, творчої діяльності, в якій суб'єкт та об'єкт освіти співпадають;
- позаінструкційна діяльність, що має тісний зв'язок з освітою як системою і соціальним інститутом, будучи компонентом освіти, видом спеціально організованої, систематичної, інституційної та цілеспрямованої діяльності;
- форма та обов'язкова складова безперервної освіти (освіти впродовж життя);

- спосіб самоконструювання особи;
- процес і сфера діяльності щодо пізнання світу;
- компетентність, необхідна для здійснення освіти впродовж життя та особистісного зростання;
- фактор розвитку особистості;
- інформаційно-забезпечувальна діяльність;
- соціально демографічно та соціально професійно обумовлена активність особистості щодо набуття структуризації або відновлення знань [1 – 3; 5 – 8].

У контексті кожної дефініції зрозуміло, що самоосвіта є соціально обумовленим феноменом, на який впливають багато факторів, у тому числі і професійний. Розмаїття характеристик, жодна з яких не може бути проігнорована, свідчить проте, що явище самоосвіти та її значення в державному управлінні можна розглядати лише через комплексний підхід, ураховуючи надбання різних галузей сучасної науки.

Як уже зазначалося раніше, комплексних досліджень з проблематики самоосвіти та впровадження програм освіти впродовж життя державних службовців поки ще не існує. Опосередковано, в контексті державного управління вищою освітою в Україні, в тому числі і післядипломної, це питання у своїх дослідженнях вивчав С. Майборода. Він розглядає вищу освіту (до якої відносив і післядипломну) не тільки як основний фактор розвитку особистості, а й єдине джерело інтелектуального потенціалу соціального прогресу [6, с. 303]. У ній як в особливій сфері суспільної практики, з одного боку, відбувається відтворення накопичених у минулому знань і досвіду, а з іншого – закладається і визначається майбутнє життєдіяльності як окремої людини, так і всього суспільства у цілому [Там же, с. 299].

Отже, виникає питання розуміння самоосвіти не тільки як суспільного феномену, але як самостійного явища в державному управлінні. Розглядаючи різноманітні класифікації концептуально-аналітичних підходів до державного управління, у тому числі і підсистемою вищої освіти, американський учений Б. Сандер зводить усі моделі управління освітою до однієї багатовимірної моделі управління. Він виділяє в ній чотири аспекти: економічний, політичний, культурний і педагогічний, кожному з яких відповідає один із критеріїв управлінської діяльності: економічна ефективність, гнучкість, релевантність, педагогічна ефективність [Там же, с. 55–56]. Можна зазначити, що всі чотири критерії є дієвими і для самоосвіти.

Сутність же самого поняття “освіта” в державному управлінні найбільш повно і всебічно обґрунтоване В. Луговим у його розробках з управління освітою (зазначимо, що основна увага в розробках цього дослідника приділяється управлінню та впровадженню освітньої політики держави через навчальні заклади). Він вважає, що освіта – сукупний процес і результат цілеспрямовано-організованого окультурення людини, освоєння нею культурного досвіду [5, с. 18]. Базуючись на викладеному, можна визначити самоосвіту як сукупний процес і результат цілеспрямовано-організованого освоєння людиною соціального досвіду через самостійну діяльність. З першого погляду, це визначення може здатися дещо загальним, але, враховуючи наведені вище характеристики самоосвіти, можна зазначити, що всі їх в одному терміні перелічити неможливо.

Говорячи про державне управління самоосвітою, на наш погляд, його можна визначити через функції системи управління освітою як такою [6, с. 55–56], враховуючи специфіку самостійної діяльності:

- розподіл ресурсів та контроль за їх використанням;
- розробка організаційних структур для здійснення самоосвіти;
- визначення ролі та обов'язків;
- розподіл видів самоосвітньої діяльності;
- уточнення структурної перебудови засобів здійснення самоосвітньої діяльності.

Комплексний підхід до самоосвіти державних службовців, як уже зазначалося раніше, передбачає об'єднання надбань різних галузей сучасної науки задля підвищення якості й ефективності здійснення державної служби та максимального використання людського потенціалу. З розмаїття наукових підходів до самоосвіти особистості ми виокремили такі базові для розуміння останньої як феномену державного управління.

Праксеологічний. Розглядає самоосвіту як необхідну умову перекваліфікації спеціалістів, перспективи професійно-посадового зростання за допомогою самоосвіти в умовах соціальних і економічних змін, що відбуваються.

Педагогічний. Самоосвіта розглядається як цілеспрямована самостійна діяльність людини з вибору тематики, часу і засобів роботи з метою набуття нових або відновлення чи розширення вже набутих знань. У контексті цього підходу обґрунтовуються оптимальні методики організації та здійснення самоосвіти.

Соціологічний. Цей підхід спрямовано на виявлення соціальної обумовленості явища самоосвіти й аналізу поширеності і рівня інтенсивності самоосвітньої активності в різноманітних соціально-демографічних і соціально-професійних групах суспільства. Соціологічний підхід й обумовлює відмінність реалізації самоосвіти державних службовців від здійснення цього процесу в інших соціально-професійних групах. Також, у межах цього підходу можна виокремити такі напрями самоосвіти державних службовців, як самоосвіта службовців нижчої, середньої та вищої ланок управління, або особливості здійснення самоосвіти працівниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування, чи відмінності в самоосвітній діяльності за відомчими ознаками проходження державної служби (особливості по міністерствам, підрозділам тощо) тощо.

Філософський. Вивчає самоосвіту з двох сторін: по-перше, з точки зору того, як працюють загальнофілософські закономірності та методологічні принципи в самоосвіті як самостійному завершеному явищі, по-друге, розглядає самоосвіту як складову філософії освіти.

Епістемологічний. Розглядає самоосвіту особистості як процес індивідуального пізнання світу, а також як засіб самореалізації суб'єкта в пізнавальній діяльності. Саме цей підхід приділяє найбільше уваги розкриттю потенціалу людини шляхом самоосвіти, досліджує психологічні фактори, що сприяють та гальмують здійснення самоосвіти на особистісному рівні. У контексті цього підходу звертається особлива увага на когнітивну складову здійснення самоосвіти особистістю.

Культурологічний. Дозволяє простежити процес самоосвіти особистості в різноманітних конкретно історичних типах культур, зробити реконструкцію ціннісного ядра відповідного типу культури, типу духовності їй властивому і типу установки особистості стосовно себе і навколишнього світу, що виявляється у певних стратегіях і моделях самоосвіти особистості.

Аксіологічний. Такий підхід дає можливість зрозуміти систему цінностей, прийняту в конкретно історичному типі культури, ціннісні установки та їх вплив на самоосвітню активність особистості. Дослідження з точки зору цього підходу є важливими в контексті розкриття мотиваційних механізмів самоосвіти державних службовців, а також ціннісних орієнтирів суспільства, сприйняття державної служби як такої, уявлення про її значення в житті конкретного соціуму та окремих людей, наскільки самоосвіта є цінністю і чи вважають здатність державного службовця до самоосвіти цінним у здійсненні ним професійних обов'язків.

Антропологічний. Визначає суб'єкт самоосвіти як підсумок культурно-історичного, соціального досвіду, пізнавальної, духовно-практичної діяльності і його зв'язок з об'єктом самоосвіти як носієм інформації.

Діяльнісний. Дає універсальну характеристику внутрішнього світу людини, її активне ставлення до навколишнього середовища, доцільність зміни і перетворення його шляхом освоєння і розвитку наявних форм культури, оволодіння формами культури через самоосвіту.

Бібліотекознавчий. Пов'язаний з організацією самоосвітнього засвоєння інформації, перш за все через читання, і аналізом читацьких інтересів. Цей підхід було закладено та почав розвиватися ще в 50–60 рр. XX ст., але зараз він переживає період оновлення та наповнення новим змістом. Безмежний простір інтернету та створення електронних бібліотек (наприклад Європейська цифрова бібліотека) породжують питання правильної організації використання цих ресурсів, які поступово стають базовими в отриманні інформації.

Компетентнісний. Розглядає самоосвіту як ключову компетентність для здійснення освіти впродовж життя. Вивчає нові методики та стратегії самоосвіти в контексті набуття та підтримання цієї компетентності на належному рівні [1; 2; 7; 8].

Проаналізувавши підходи до самоосвіти як феномену державного управління, можна сказати, що всі вони спрямовані на мобілізацію внутрішніх прихованих ресурсів особистості в їхньому розмаїтті, у тому числі і з огляду на особливості професійної діяльності, що є надзвичайно важливим для покращання якості державної служби.

В якості висновку зазначимо, що, говорячи про самоосвіту державних службовців як феномен державного управління, слід розуміти її як сукупний процес і результат цілеспрямовано організованого освоєння службовцями соціального досвіду через самостійну діяльність. А також враховувати, що цей вид діяльності можливо зробити ефективним тільки через багатовимірне розуміння та комплексний підхід у впровадженні. Перспективними напрямками подальшого дослідження в даній тематиці будуть такі: визначення програмно-цільової структури, механізмів та етапності здійснення самоосвіти державними службовцями; обґрунтування відповідного категорійно-понятійного апарату; систематизація знань

про самоосвіту як необхідну складову теорії та практики державного управління; установлення структурних зв'язків, виявлення невирішених питань і суперечностей здійснення самоосвіти державними службовцями.

Література:

1. Бурлука О. В. Самоосвіта як соціокультурне явище в постіндустріальному суспільстві / О. В. Бурлука // Науковий вісник Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : ОВС, 2002. – Вип. 13. – С. 119–126. – (Серія “Філософія”).
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. М. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
4. Євробюлетень // Інформаційне видання Представництва Європейського Союзу в Україні. – 2009. – № 1 – січень. – 26 с.
5. Луговий В. І. Управління освітою : [навч. посіб. для слухачів, аспірантів, докторантів спеціальності “Державне управління”] / В. І. Луговий. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
6. Майборода С. В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917 – 1959) : дис. ... д.держ.упр. : спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління” / С. В. Майборода. – К., 2002. – 411 с.
7. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радул. – К. : ЕксОб, 2004. – 304 с.
8. European Reference Framework : key competences for lifelong learning. – Luxembourg : EUR OP, 2007. – 12 p.

Надійшла до редколегії 29.12.2011 р.

УДК 35.077.6

П. С. КЛИМУШИН, Н. Ю. ГОРБЕНКО

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОЗВІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проведено аналіз інформаційно-методологічного забезпечення дозвільної політики у сфері господарської діяльності.

Ключові слова: дозвільна система, єдиний дозвільний центр, державний адміністратор, єдиний електронний офіс, єдине вікно, електронний документообіг.

An analysis is conducted informatively methodological providing of authorization policy in the sphere of economic activity.

Key words: permission system, single authorization center, state administrator, single electronic office, single window, electronic circulation of documents.